

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-7\(14\)-227-236](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-7(14)-227-236)

Анна Шауренко

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії та методик навчання,
Уманський державний педагогічний університет*

імені Павла Тичини,

м. Умань, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-3275-4478>

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ УКРАЇНИ НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Анотація. Мета даної публікації полягає в тому, щоб на основі вивчення матеріалів регіонального значення, опублікованих документальних джерел, провести комплексний статистичний аналіз соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів Черкаської області на межі тисячоліть. Наукова новизна дослідження полягає у постановці та розробці актуальної теми, яка не отримала всебічного та об'єктивного висвітлення в історичній літературі. Вперше на прикладі Черкаської області показано зміни, що відбулися у соціально-економічному житті селян крізь призму статистики. Введено до наукового обігу маловідомі статистичні дані обласного та районного рівня.

Опрацювавши матеріали регіонального значення, ми можемо зробити відповідні висновки про соціально-економічний розвиток сіл Черкащини та отримати подальший орієнтир для вивчення питань буденного життя мешканців інших областей, що в майбутньому дозволить дослідити цілісну картину розвитку України.

Ключові слова: село, благоустрій, господарство, економічна криза, житло, побут.

Anna Shaurenko

*PhD, Associate Professor of the
Department of world history and teaching methods,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine,*

<https://orcid.org/0000-0002-3275-4478>

STATISTICAL ANALYSIS OF SOCIOECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINIAN RURAL AREAS ON THE VERGE OF MILLENNIA: A REGIONAL ASPECT

Abstract. At a modern stage of the development of an independent Ukrainian state a relevant national elite's task is reforming the social and household infrastructure of the village and agro-industrial complex as a whole taking into account international experience, national traditions and regional characteristics. The historical destiny of the Ukrainian peasantry and nation depends on its workable solution.

The purpose of this publication is to conduct a complex analysis of a socioeconomic development of rural settlements in the Cherkasy region as of 1991-2005 on the basis of the study of materials of regional significance, published documentary resources,

Statistical observations of a socioeconomic situation of rural settlements are an important and necessary component for the creation of an information base to monitor a social sphere of the village, which is a tool for the formulation of state policy, aimed at creating living conditions in a rural area, meeting economic and social needs of rural population, a complex development of rural territories.

In a mentioned period we observe an increasing tendency towards the number of rural settlements in the region under analysis due to small villages. In every third village of the region there were not any objects of economic activity and there was the tendency towards the reduction of rural residents' employment. In all districts of the region there was a population decline, which was the consequence of low birth and high mortality rates.

Almost all the housing stock of the village is privately owned by citizens, but the share of empty houses that were seasonally used has increased significantly compared to the 90s of the 20th century. Besides, the problem of improving rural life remains unsolved despite the positive changes in water supply and the popularization of farming.

Having studied the materials of regional significance, we may draw the **conclusion** on a socioeconomic development of villages in the Cherkasy region and get further guidance for the analysis of everyday life issues of the residents of other regions, which will make it possible to explore a holistic picture of the development of Ukraine in the future.

Keywords: village, improvement, economy, economic crisis, housing, life.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку незалежної української держави, перед національною елітою постає актуальне завдання – реформування соціально-побутової інфраструктури села та агропромислового комплексу в цілому з урахуванням міжнародного досвіду, національних

традицій і регіональних особливостей. Від його правильного розв'язання залежить історична доля як українського селянства, так і української нації.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі вивчення матеріалів регіонального значення, опублікованих документальних джерел, провести комплексний статистичний аналіз соціально-економічного розвитку сільських населених пунктів Черкаської області станом на кінець ХХ початок ХХІ ст.

Хронологічні межі дослідження обумовлені роками проголошення незалежності України та зміною влади у державі (2005 р. – оскільки в основу діяльності новоствореного уряду було покладено програму «Назустріч людям», яка окреслила нові перспективи у соціальному секторі і вплинула на статистичні показники в майбутньому).

Методологічною основою дослідження є принципи історизму, об'єктивності та проблемно-хронологічний і статистичний методи. Основна робота спрямована на збір, обробку, аналіз і закріплення інформації. Оскільки у контексті дослідження сільського соціально-економічного життя періоду незалежності важливе значення складають дані статистичних збірників, які містять цифрові показники, що певною мірою характеризують соціально-економічний та демографічний потенціал усієї країни або її регіонів.

Виклад основного матеріалу. Статистичні спостереження за соціально-економічним становищем сільських населених пунктів є важливою та необхідною складовою для створення інформаційної бази з метою забезпечення моніторингу соціальної сфери села, який є інструментом для розробки державної політики, спрямованої на формування повноцінних життєвих умов в сільській місцевості, задоволення економічних і соціальних потреб сільського населення, комплексний розвиток сільських територій. Органами державної статистики кожні п'ять років проводяться чергові обстеження сільських населених пунктів, на жаль не всі результати досліджень є у вільному доступі на просторах Інтернет ресурсів, тому часто для інформації використовують поточні архіви Держкомстату чи обласних Управлінь статистики.

На 2005 р. в області нараховувалось 824 сільських населених пунктів (в 1991 р. їх було 821, на початок 1996 р. – 822, у 2001 р. – 826).

Кількість малих сіл (до 100 жителів) порівняно з результатами обстеження станом на 1. 01. 1991 р. збільшилась майже на третину – (з 83 до 110) і склала 13,3 % у загальній кількості сільських населених пунктів, що на 3,1 % більше ніж було. Серед районів області найвагомішу частку мали малі села у Чигиринському (31,4 % до загальної кількості по району), Городищенському (31 %), Канівському (23,4 %) та Кам'янському (20,7 %). В той же час, кількість населених пунктів з чисельністю населення більше 500 осіб зменшилась з 496 у 1991 р. до 447 у 2005 р. [7].

На початок ХХІ століття у сільських населених пунктах Черкащини мешкало 618,7 тис. осіб, з них 15,2 % – діти і підлітки (0-15 років), 51,5 % –

населення у працездатному віці, 33,3 % – населення старше працездатного віку (на початок 1991 року питома вага цих категорій населення складала відповідно 18,2 %, 46,3 %, 35,5 %). До відома, наявне населення – це всі жителі населеного пункту, які проживають постійно і тимчасово, а саме: особи, які проживають у період навчання за місцезнаходженням навчального закладу, інтернату; хворі, які перебувають на довгостроковому лікуванні у медичних закладах; особи, які прибули на тимчасову або сезонну роботу, а також на роботу за договором; квартиронаймачі, які фактично проживають на території сільського населеного пункту, але прописані в інших поселеннях; сім'ї військовослужбовців, які приїхали до місця проходження служби військовослужбовцями і проживають на відкритій території сільського населеного пункту. До наявного населення слід віднести іноземних громадян та осіб без громадянства, які прибули в сільський населений пункт на тимчасову або сезонну роботу. А також осіб, умовно звільнених з місць позбавлення волі [5, с. 24].

Протягом 2001-2004 рр. в селах народилось 18,2 тис. осіб, а померло 57,6 тис. осіб, природне скорочення склало 39,4 тис. осіб. За цей період щорічно сільське населення області скорочувалось в середньому на 9,9 тисяч. Темпи скорочення сільського населення збільшились: за період з 1991 по 1995 роки щорічне скорочення в середньому складало 8,5 тис. осіб, за період з 1996 по 2000 роки – 9,2 тис. осіб щорічно. На початок 2005 р. природне скорочення населення мало місце у всіх районах області, що є наслідком низької народжуваності і високої смертності.

За 2001-2004 рр. в 799 населених пунктах (97 % від їх загального числа) кількість померлих перевищувала кількість народжених. У 65 (7,9 % загального числа) населених пунктах області зовсім не було народжених. У 1991-1995 рр. таких населених пунктів було 50 або 6 %. Найбільше таких населених пунктів у Городищенському – 24,1 % до загальної кількості по району, Кам'янському – 20,7 % та Канівському – 15 % [5; 3].

Зросла частка сільських населених пунктів, в яких немає дітей до 5 років та молоді у віці 18-27 років. За даними обстеження 2005 р. питома вага сільських населених пунктів, в яких були відсутні діти до 5 років у загальній кількості сіл становила 8,1 % або 67 сіл (на початок 1991р. відповідно – 6,0 % або 49 сіл).

Протягом 2001-2004 років на постійне проживання прибуло 48,6 тисяч осіб, вибуло на постійне проживання – 46,4 тис. осіб. Постійне населення – це всі жителі сільського населеного пункту, які постійно проживають в сільському населеному пункті, включаючи і тимчасово відсутніх. Не включають до постійного населення : осіб які перебувають у рядах Збройних Сил України (крім осіб, призваних на військово-навчальний збір); проживаючих за місцем навчання студентів вищих навчальних закладів, учнів професійно-технічних закладів, військових ліцеїв; осіб, які перебувають у місцях ув'язнення.

Наступним показником соціально-економічного розвитку є господарська діяльність. На початок 2005 р. у 536 сільських населених пунктах були розміщені підприємства та організації сільського господарства, в 54 – підприємства лісового господарства, в 35 – рибного господарства, в 9 – добувної промисловості, в 101 – обробної промисловості, в 44 – будівельні підприємства та в 36 – транспортні. Крім того, в 15-ти населених пунктах були розміщені заклади відпочинку (санаторії, бази відпочинку).

Викликає занепокоєння той факт, що кількість населених пунктів, в яких відсутні будь-які із вищеназваних суб'єктів господарської діяльності, постійно зростала. В перші роки нового століття в кожному третьому сільському населеному пункті області не було розміщено ніяких об'єктів господарської діяльності (на початок 1991 року – в кожному дев'ятому, на початок 2001р. – в кожному п'ятому): з них 16,8% – це великі села з населенням 500 жителів і більше. Найбільше таких сільських пунктів знаходиться в Канівському районі – 58,3% від загальної кількості населених пунктів району, Городищенському – 51,7%, Чигиринському – 45,7%. Відповідно постає питання щодо зайнятості населення в досліджуваній період. Зайняте населення – це особи віком 15–70 років, які працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б 1 годину:

- за наймом, за винагороду в грошовому чи натуральному вигляді, індивідуально (самостійно), у окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві;

- безкоштовно на підприємстві, у бізнесі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності;

- особи, які були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце, власне підприємство (бізнес), але не працювали впродовж обстежуваного періоду з незалежних від них особисто обставин.

Таким чином, зайнятість означає не тільки роботу за заробітну плату (за наймом), а також і заради одержання прибутку чи сімейного доходу на власному підприємстві, включаючи виробництво в особистому селянському господарстві, з метою ринкової реалізації виробленої продукції.

Відповідно, на Черкащині, збереглась тенденція до скорочення зайнятості сільських жителів: на початок 2005 р. їх кількість складала 150,7 тис. осіб, що майже вдвічі (на 47,4%) менше ніж було на початок 1991 року і на 23,7% ніж на початок 2001 року.

За останні чотири роки найбільш істотне зменшення чисельності зайнятих відбулось в Городищенському районі – на 47,3 % та в Катеринопільському – на 45,9 %. Тільки в Черкаському районі кількість зайнятих зросла – на 5,3 %. На початок 2005 р. за межами свого населеного

пункту працювало 48 тисяч осіб, або 31,9 % зайнятих, з них переважна більшість (60 %) – працювали в містах і селищах міського типу. В перші роки ХХІ століття кількість сільських жителів області, які працюють за кордоном, збільшилась в 5 разів і на початок 2005 р. склала 2,4 тисячі осіб або 1,6 % до загальної кількості зайнятих [7].

Загальна кількість зайнятих, що працюють за місцем проживання, склала 102,7 тисяч осіб, з них більшість (54,7 %) працювала у сільському господарстві; в освіті працювало 14,6 % усіх зайнятих, охороні здоров'я – 6,3%, в обробній промисловості – 5,6 %, оптовій і роздрібній торгівлі – 5,3 %, в державному управлінні та на транспорті, пошті і зв'язку – по 2,8 %.

Продовжує зростати кількість осіб у працездатному віці, зайнятих тільки у особистому підсобному господарстві. За останні чотири роки досліджуваного періоду їх кількість зросла в 1,6 рази і склала 105,8 тисяч осіб (відповідно на 1. 01. 2001р. – 67,2 тис. осіб). Таке зростання пояснюється не лише бажанням самостійно працювати на отриманих земельних наділах, але і труднощами, пов'язаними з пошуком роботи.

На селі все швидшими темпами розвивається фермерство. Збільшується кількість працюючих у фермерських господарствах. Так, якщо на початок 1996 р. у фермерських господарствах працювало 522 особи, на початок 2001 р. – 1500 осіб, то на початок 2005 р. – вже 3234 особи.

За результатами обстеження 2005 р. в сільських населених пунктах діяли 960 фермерських господарств (відповідно на початок 1996 року – 407, на початок 2001р. – 633). В користуванні фермерських домогосподарств знаходилось 93,4 тисяч га землі (або в 3,5 разів більше ніж на дату проведення попереднього обстеження), в тому числі 25 тис. га земельних часток (паїв) та 39 тис. га земель взятих в оренду. На одне фермерське господарство припадало в середньому 97 га землі (відповідно на початок 2001 р. – 41,8 га).

Кількість індивідуальних господарств сільського населення, яке постійно проживало в селі, зменшилась порівняно з попереднім обстеженням, що насамперед пов'язано із скороченням чисельності проживаючих. На початок 2005 р. на індивідуальні господарства припадало 227,5 тис.га землі (на 27,6 % більше порівняно з даними попереднього обстеження). Серед них: під будівлі та для обслуговування житлового комплексу і господарських споруд відведено 15,8 тис. га, 148,8 тис. га – для ведення особистого підсобного господарства, 55,1 тис. га – для товарного виробництва, решта – ситуативні потреби.

В особистій власності населення, яке постійно проживає в селі нараховувалось 6275 тракторів, 315 комбайнів, 2339 вантажних автомобілів. Слід зазначити, що на межі тисячоліть збільшилась кількість сільськогосподарської техніки у приватній власності сільського населення. Кількість тракторів збільшилась на 41 %, комбайнів в 5,6 рази, у тому числі зернозбиральних в 6,3 рази, вантажних автомобілів в 1,5 рази.

Житловий фонд селян на початок 2005 р. складав 318,8 тис. будинків (327,6 тис. квартир) загальною площею 18,3 млн. кв. м (на кожного сільського мешканця припадало у середньому 29,60 кв. м загальної площі). Більше третини (35,6 %) будинків – з цегли, решта – дерево, саман та інші матеріали. Майже всі житлові будинки (99,8 %) знаходяться у приватній власності громадян.

Із загального числа житлових будинків 19,8 тис. використовувались сезонно, 29,3 тис. – пустували. Порожнього житла порівняно з обстеженням станом на 1 січня 1996 р. стало більше в 4 рази. У селах, з числом жителів до 200 осіб, питома вага будинків, що використовувались сезонно та пустували з кожним роком збільшувалася.

Залишається гострою проблема благоустрою сільського житлового фонду. Так, за даними обстеження, всі квартири 175 населених пунктів не мали центрального опалення, 270 населених пунктів – водопостачання, 297 – каналізації, 528 – природного газу, 18 – скрапленого газу, 91 – телефонів, 342 – ванн, тобто перерахованими видами благоустрою зовсім не забезпечені відповідно 10,4 %, 14,9 %, 17,7 %, 43,3 %, 2,5 %, 4,75 %, 21,7 % сільського населення, причому 4 села (за даними обстеження станом на 1.01.2001 р. відповідно 8 сіл) не мали жодного з перелічених видів благоустрою.

Поряд з цим слід зазначити, що кількість сільських населених пунктів, квартири в яких не мали центрального опалення, зменшилась порівняно з даними попереднього обстеження на 7,9 %, водопостачання – на 15,6 %, каналізації – на 15,4 %, природного газу – на 16,6 %, телефонів – в 1,7 рази, ванн – на 13,8 % [9].

Відсутність в багатьох селах мережі доріг з твердим покриттям, транспортного зв'язку, низький благоустрій вулиць – умови, що ускладнюють і життя на селі. Так, більше чверті сільських населених пунктів (118 сільський населених пунктів з числом жителів 22,6 тис. осіб) не мали зупинок громадського транспорту, з них 4 села (з населенням 64 особи) знаходились від найближчої зупинки на відстані більше 10 км. Не мали доріг з твердим покриттям 34 сільських населених пунктів з числом жителів 1,3 тис. осіб, з них села (з населенням 16 осіб) знаходились від дороги з твердим покриттям на відстані більше 10 км. Мали неосвітлені вулиці 610 сільських населених пунктів, причому порівняно з попереднім обстеженням їх кількість збільшилась на 1,3 %. Твердим покриттям забезпечено 58,8 % від загальної протяжності сільських вулиць, а освітлених – лише 7,1 %.

Надання комунально-побутових послуг сільському населенню – сфера діяльності сільрад, сільськогосподарських підприємств, спеціально створених організацій та приватних осіб. Забезпечення вугіллям та дровами частіше беруть на себе сільради та приватні особи, скрапленим газом здебільшого забезпечують спеціально створені організації, при оранці городів основну

допомогу населенню надають сільськогосподарські підприємства та приватні особи. Різноманітні ремонтні роботи здебільшого виконують приватні особи.

За даними обстеження сільське населення області користується водою з місцевих джерел або з водопровідної мережі. В області немає жодного села, мешканці якого користувалися б привозною водою.

Основною причиною занепаду соціальної сфери села стала економічна криза 90-х років ХХ ст. Зменшилось загальне забезпечення сільських населених пунктів об'єктами соціально-культурної сфери. Так, на 1 листопада 2005 р. лише на території 55 сільських населених пунктів були розташовані лікарні, в 556-ти – фельдшерсько-акушерські пункти, що менше, ніж на дату проведення попереднього обстеження відповідно на 12,7 % та на 1,6 %.

Аналогічна ситуація склалась із наявністю об'єктів культурного призначення. Кількість сільських населених пунктів, на території яких були розташовані бібліотеки, клуби або будинки культури, кіноустановки, за чотири роки зменшилась відповідно на 1,8 %, 2,4 % та у 2 рази.

Серед наявних установ не всі діють за призначенням. Так, серед дошкільних закладів, діючих за призначенням лише 82 % від їх загального числа, серед кіноустановок – 50,6 %, з числа підприємств служби побуту – 40,5 % (у тому числі лазень – 14,2 %). Порівняно з даними попереднього обстеження зменшилась кількість всіх діючих установ (крім торговельних закладів та культових споруд, кількість яких збільшилась на 40,6 %, та на 45,8 % відповідно). Так, кількість діючих дитячих дошкільних закладів зменшилась на 8,5 %, клубів, будинків культури – на 2,2 %, бібліотек – на 3,8 %, кіноустановок – в 2 рази, лікарняних закладів – на 1,3 %, підприємств служби побуту – в 2 рази, їдалень, кафе, чайних – на 19,8 %, спортивних споруд – на 16,8 % [2].

Найкраща забезпеченість телефонним зв'язком залишається в лікарнях, амбулаторіях, та відділеннях зв'язку (телефонізовано відповідно 96,4 %, 95,7 %, та 96,1 % від загальної кількості установ).

Значна кількість будівель соціальної сфери вимагає капітального ремонту або знаходиться в аварійному стані (відповідно 30,2 % та 4,7 % дитячих дошкільних закладів, 23,4 % та 0,7% шкіл, 63,2% та 6,4% клубів, 41,2 % та 5,7 % бібліотек, 17,9 % та 10,7 % будинків побуту, 28,3 % та 15 % лазень, 3,1 % та 0,3 % торговельних закладів). Потребує капітального ремонту 21,8 % приміщень лікарень.

Розглядаючи перспективу розвитку села слід зауважити, що вважають за необхідне мати об'єкти соціальної сфери тільки деякі з сіл, незважаючи на досить значну частку сільських населених пунктів, які ними не забезпечені. Так, в 320 сільських населених пунктах відсутні дитячі дошкільні заклади, у 305 школи, у 292 – відділення зв'язку, у 127 – лікарняні заклади, у 101 – торговельні заклади, але у звітах вказали на їх необхідність тільки відповідно 114, 24, 23, 31 та 93 керівників сільських рад.

Висновки. Отже, опрацювавши матеріали регіонального значення, ми можемо підсумувати, що соціально-економічний розвиток Черкащини на кінець ХХ – початок ХХІ століття мав досить складний і суперечливий характер. Розпочаті економічні трансформації були не сумісні з реальною ситуацією, що продукувало не інтенсивний прогрес, а гальмування розвитку всіх сфер буденного життя селян.

Комплексно аналізуючи статистичні показники, ми отримуємо інформацію, що може стати цінною для подальшого використання даних при розробці дієвих державних програм розвитку.

Література:

1. Забродський, П. П. *Комплексні статистичні публікації*. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm
2. Литвин, М. *Культура і туризм Черкащини : статистичний збірник*. Черкаси : Головне управління статистики у Черкаській області. 2006. 229 с.
3. Осауленко, О. *Статистичний щорічник України за 2005 рік*. ZLibrary. Режим доступу: <https://ru.1lib.pl/book/2960254/ca28e5>
4. Осауленко, О. Г. *Україна у цифрах у 2000 році: короткий статистичний довідник*. Київ : Державний комітет статистики України. 2001. 244 с.
5. Пліс, Н. М. *Соціально-економічне становище сільських населених пунктів Черкаської області: статистичний збірник*. Черкаси: Головне управління статистики у Черкаській області. 2006. 223 с.
6. Соціально-економічна характеристика сільських населених пунктів Черкаської області станом на 1. 01. 2001 року. *Поточний архів Головного управління статистики у Черкаській області*. Від 27. 07. 2001 р. 1 – Село. № 9-1383.
7. *Соціально-економічне становище сільських населених пунктів України: статистичний збірник*. Київ : Держкомстат України. 1997. 175 с.
8. *Соціально-економічні характеристики сільських населених пунктів Черкаської області станом на 1.01.1996 рік: бюлетень*. Черкаси : Головне управління статистики у Черкаській області. 1996.
9. *Черкащина у цифрах (до 50-річчя утворення області): статистичний збірник*. Черкаси : Черкаське обласне управління статистики. 2003. 53 с.

References:

1. Zabrodskyi P. P. (Eds.). (2001) *Kompleksni statystychni publikatsii. [Comprehensive statistical publications]*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_Ukr_.htm [in Ukrainian].
2. Lytvyn, M. (Eds.). (2006). *Kultura i turyzm Cherkashchyny : statystychnyi zbirnyk. [Culture and tourism of Cherkasy region: Statistical Yearbook]*. Cherkasy : Holovne upravlinnia statystyky u Cherkaskii oblasti [in Ukrainian].
3. Osaulenko, O. G. (Eds.). (2006). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2005 rik. [Statistical Yearbook of Ukraine for 2005.]* (b. d.). ZLibrary. Retrieved from <https://ru.1lib.pl/book/2960254/ca28e5> [in Ukrainian].
4. Osaulenko, O. G. (Eds.). (2001). *Ukraina u tsyfrakh u 2000 rotsi: korotkyi statystychnyi dovidnyk. [Ukraine in numbers in 2000: short statistical reference book]*. Kyiv : Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

5. Plis, N. M. (2006). *Sotsialno-ekonomichne stanovyshche silskykh naselenykh punktiv Cherkaskoi oblasti: statystychnyi zbirnyk. [Socio-economic situation of rural settlements of Cherkasy region: Statistical Yearbook]*. Cherkasy: Holovne upravlinnia statystyky u Cherkaskii oblasti [in Ukrainian].

6. *Sotsialno-ekonomichna kharakterystyka silskykh naselenykh punktiv Cherkaskoi oblasti stanom na 1. 01. 2001 roku. (2001). [Socio-economic characteristics of rural settlements of Cherkasy region as of January 1, 2001.]* (b. d.). Potochnyi arkhiv Holovnoho upravlinnia statystyky u Cherkaskii oblasti. 1 – Selo. № 9-1383 [in Ukrainian].

7. *Sotsialno-ekonomichne stanovyshche silskykh naselenykh punktiv Ukrainy: statystychnyi zbirnyk. (1997). Socio-economic situation of rural settlements of Ukraine: Statistical Yearbook.* Kyiv : Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

8. *Sotsialno-ekonomichni kharakterystyky silskykh naselenykh punktiv Cherkaskoi oblasti stanom na 1.01.1996 rik: biuleten. (1996). [Socio-economic characteristics of rural settlements of Cherkasy region as of January 1, 1996: Bulletin]*. Cherkasy : Holovne upravlinnia statystyky u Cherkaskii oblasti [in Ukrainian].

9. *Cherkashchyna u tsyfrakh (do 50-richchia utvorennia oblasti): statystychnyi zbirnyk. (2003). [Cherkasy region in numbers (to the 50th anniversary of the region): Statistical Yearbook]*. Cherkasy : Cherkaske oblasne upravlinnia statystyky [in Ukrainian].